

СОЦІАЛЬНЕ ВЧЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПІСЛЯ ІІ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Стефанов С.Д.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається тлумачення соціального вчення католицької Церкви після ІІ Ватиканського собору. Упродовж останніх ста років Церква виголошувала, за висловом Папи Лева XIII, «власне слово» щодо питань суспільного життя. Продовжуючи тлумачити спадщину католицької соціальної доктрини, папа Іоанн Павло II видав три визначні енцикліки: *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* та *Centesimus annus*. Вони у значній мірі уособлюють основні етапи розвитку католицької думки в цій галузі. Останнім часом багато єпископів з усього світу сприяли глибшому розумінню соціальної доктрини Церкви. Свій внесок зробила також і велика кількість науковців з усіх континентів.

Ключові слова: Церква, собор, Ватикан, енцикліка, Євангелізація.

Постановка проблеми. За будь якого стану розвитку суспільства Церква завжди відігравала одну з ключових ролей впливу на людську свідомість, що завжди робить тему соціального вчення Церкви актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціального вчення католицької церкви присвячені праці багатьох вчених зокрема праці Б. Андрусишина, В. Єленського, О. Ігнатуши, А. Колодного, В. Сергійчука, В. Смоля, В. Ульяновського, О. Уткіна, Л. Филипович, П. Яроцького.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку з постійним розвитком сучасного суспільства відкритим залишається питання динаміки відношення Церкви до тих чи інших питань серед яких науково-технічний прогрес, перегони озброєнь, пригнічення людей та інше.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення основних принципів католицького соціального вчення та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу. Період після Другої світової війни був ознаменований інтернаціоналізацією католицького соціального вчення. Документи, що з'явилися в цей час, свідчать про організацію міжнародного співтовариства, про винесення вимог соціальної справедливості на міжнародний рівень і про моральні питання щодо війни і ядерної зброї.

Перша енцикліка Іоанна XXIII, *Mater et magistra* (1961), звертає суспільну увагу на збільшення прірви між багатими і бідними. Енцикліка підкреслює соціальні функції приватної власності і закликає до реконструкції суспільних відносин. *Pacem in terris* (1963), енцикліка Іоанна XXIII про мир, була закликом, до всіх людей доброї волі. Папа закликав заборонити ядерну зброю, підкреслюючи відповідальність кожної людини у справі захисту життя.

Соціальне вчення ІІ Ватиканського собору було відображено в двох документах, що з'явилися в 1965 році. Душпастирська конституція *Gaudium et spes* розглядала варіанти соціальної справедливості як частину місії церкви. Декларація про релігійну свободу *Dignitatis humanae* була одним з найбільш спірних документів собору. Її першоперіод написав Джон Кортні Мюррей, американський єзуїт, якому Рим в 1950 році заборонив

публічні виступи, але який був запрошений на другу сесію собору за наполяганням кардинала Френсіса Спелмана з Нью-Йорку [1, с. 115].

Папа Павло VI випустив в 1967 році енцикліку *Populorum progressio*. Окрім повторення в ній традиційного навчання, що право на приватну власність не є незмінним, папа звернув увагу на питання земельної реформи. Також папа засудив ліберальний капіталізм як систему в якій основним мотивом для економічного прогресу вважається прибуток, головним законом економіки – суперництво, а приватизація засобів виробництва розглядається як абсолютне право, яке не має обмежень і не несе відповідних соціальних зобов'язань. «The Wall Street Journal» от 30 марта 1967 года, обвинил енцикліку в проповіді марксизма.

«Справедливість у світі» 1971 року, документ ІІІ Асамблеї Синоду єпископів, об'єднав євангелізацію із зобов'язанням перетворення світу. У цьому документі дії в інтересах справедливості і участь в перетворенні світу цілком і повністю представляються істотною частиною проповіді Євангелія. З 1971 року і до цього дня триває період розвитку католицького соціального вчення. Даний період в першу чергу має справу з дедалі більшою прірвою між багатими і бідними, з проблемами, пов'язаними з науково-технічним прогресом, перегонами озброєнь, пригніченням одних людей іншими, а також включає в себе критику як комунізму, так і капіталізму.

Octogesima adveniens 1971 року, послання Павла VI кардиналу Морісу Руа, голові Папської ради «Справедливість і мир», присвячене проблемам які з'являються внаслідок виникнення урбанізації, і включає питання про становище молоді, жінок та бідності. Грегори Баум відзначає в папському посланні три важливі пункти. По-перше, воно визнає соціалізм можливою для католика позицією. По-друге, в ньому обирається більш тонкий підхід до марксизму, який відкидається як цілісна філософська система і як політична форма правління, яку асоціюють з диктатурою, але визнається доцільною в якості форми соціального аналізу, хоча і повинен застосовуватися вкрай обережно. І нарешті, по-третє, енцикліка приймає і схвалює критичну функцію «утопії», яка може стати причиною зародження нового бачення альтернативного суспільства (це

запозичення у марксистського філософа-ревізюніста Ернста Блоха) [2, с. 91-92].

Апостольське звернення Папи Павла VI про євангелізацію, *Evangelii nuntiandi* (1975) підкреслює, що євангелізація має і соціальний додаток, так само, як особисте. Перше включає в себе захист прав людини, сімейного життя, миру, справедливості, всебічного розвитку і звільнення. Папа пише про нерозривний зв'язок між євангелізацією і звільненням, так як особистість, яка є об'єктом євангелізації – це не абстрактна істота, а людина, підвласна соціальним і економічним умовам. Він зауважує, що хоча деякі з світських спільнот жорстко критикують церкву і її ієрархію, інші спонукають церкву до зростання і цілком можуть бути полем для євангелізації.

Євангелізація – це саме серце місії церкви. Відповідальність за неї лежить на помісних церквах в тій же мірі, як і на вселенській Церкві. Всі християни повинні відігравати важливу роль в євангелізації.

Перша соціальна енцикліка Папи Іоанна Павла II, *Laborem exercens*, вийшла у 1981 році. Її часто схвалюють за наявність усіх якостей справжнього віроповчального документа, який не тільки наставляє, але також прояснює і наводить докази. Підкреслюючи пріоритет праці над капіталом і людської особистості над речами, енцикліка неупереджено критикує як ліберальний капіталізм, так і марксизм. Розвиваючи тему духовності праці, папа сприймає роботу як необхідну умову для людської гідності. Ключова ідея папи – це солідарність і єдність. Ця тема постійно з'являється в енцикліці [3, с. 104].

Sollicitudo rei socialis (1987), енцикліка Іоанна Павла II з соціальних питань церкви, була присвячена з нагоди двадцятиріччя енцикліки Павла VI *Populorum progressio*, і у ній розвиваються ідеї останньої. Найбільшу увагу в ній приділено проблемі діалогу між розвиненими державами Північної півкулі і країнами Південної півкулі, які тільки розвиваються. Корінь проблеми був приписаний існуванню двох протилежних блоків – ліберального капіталізму на Заході і марксистського колективізму на Сході. Соціальне вчення церкви не схвалює обидві ці системи.

Centesimus annus (1991), приурочена до сторіччя енцикліки *Rerum novarum*, вийшла після краху комунізму в Східній Європі і розпаду Радянського Союзу. Енцикліка більш позитивно оцінює капіталізм, визнаючи позитивну роль бізнесу, що приймає до уваги роль людського творчого потенціалу в економіці. Однак і у капіталізмі відзначені певні недоліки. Він не може бути метою «третього світу» і країн, що розвиваються, де рівень свободи в економічній сфері слід обмежити за допомогою юридичних заходів з поваги до етичної та релігійної свободи.

Evangelium vitae, енцикліка Іоанна Павла II про людське життя, вийшла в світ у 1995 році. У ній папа закликає всіх людей доброї волі створювати у світі «нову культуру людського життя». Приклади недостатньої поваги до життя в сучасному світі включають в себе несправедливий розподіл ресурсів, що призводить до убогості, недоїдання і голоду мільйонів людей, військове насильство і торгівлю зброєю, шкоду, що наноситься екологічному балансу Землі, поширення

наркотиків та пропаганду варіантів сексуального життя, які становлять небезпеку для життя людства.

Енцикліка концентрується на нападах у існуванні людини в її найбільш ранній і пізній стадіях. Енцикліка відкриває нові горизонти, виступаючи проти страти. Енцикліка стверджує позицію церкви, що аборт, зроблений в якості мети або як засіб, завжди є важким гріхом в моральній сфері. Також засуджується використання людських зародків як об'єктів експериментування. Хоча енцикліка відкидає евтаназію, суїцид і «самогубство зі сторонньою допомогою» як те, що суперечать Божому закону, в ній допускається право пацієнта на відмову від агресивної терапії, яка здатна викликати лише хворобливе продовження життя, однак не слід переривати нормальне лікування, якого потребує хворий в аналогічних ситуаціях. В останньому розділі енцикліки папа закликає до створення нової культури, яка поважає і захищає кожне людське життя. Християнам слід виявляти особливе співчуття до бідних, їх громади повинні підтримувати одиноких матерів, шлюбні агентства і центри сімейної консультації, лікувальні та піклувальні програми для людей з наркотичною залежністю, представників сексуальних меншин, душевнохворих, людей зі СНІДом та інвалідів.

Від початку собору ряд національних та регіональних єпископських конференцій випустили важливі документи і пастирські послання з соціальних питань. Навіть якщо ці документи і не є частиною офіційного магістеріуму, вони вже зіграли важливу роль у розвитку суспільної свідомості католиків [4, с. 62]. Перше післясоборне засідання Конференції єпископів Латинської Америки (CELAM II) відбулося у Медельїні (Колумбія) у 1968 році. Зустріч стала поворотним пунктом для церкви Латинської Америки, так як єпископи почали думати про життя своїх країн в світлі рішень собору, про соціальне вчення церкви, яке пізніше стало відомо під назвою: богослов'я звільнення. Шістнадцять документів конференції в Медельїні відзначили основні проблеми Латинської Америки, які полягають не в економічній відсталості а у ситуації соціальної несправедливості, яку можна назвати «інституційним насильством». Єпископи вимагали солідарності церкви з бідними – істинної солідарності, яка буде включати в себе перерозподіл благ – і пробудження свідомості з боку самих бідних, щоб вони починали нести відповідальність за власне життя [5].

Католицьке соціальне вчення будується на принципі гідності людської особистості, його підхід відрізняється громадським виміром. Воно цілком протипоставлене сучасній американській та західній культурі з її індивідуалістичним забарвленням [6].

Систематичний огляд католицького соціального вчення виділяє такі основні принципи:

- *Гідність людської особистості.* Людина створена за образом Божим, і тому людське життя священне і не може використовуватися як засіб. Тому судження у всіх сферах економіки і політики повинні виноситися з урахуванням того, спрямоване дане рішення на захист людської гідності чи ні. Таким є фундаментальний принцип католицької соціальної думки.

• *Важливе значення спільноти.* Так як людина за своєю природою створіння суспільне, кожного слід сприймати у співвідношенні зі спільнотою, необхідним для повного розвитку її особистості. Сім'я – основний осередок суспільства.

• *Загальне благо.* Зобов'язання загального блага відкидає індивідуалістичний ухил сучасного секулярного суспільства, який відстоює права індивідуума за рахунок блага суспільства в цілому. Права людини слід захищати з поваги до гідності людської особи, але права окремої особистості безпосередньо пов'язані з обов'язками. Папа Іоанн Павло II підкреслює цінність «солідарності» як зобов'язання по відношенню до загального блага. Таким чином, католицька соціальна думка протипоставлена одночасно індивідуалізму і колективізму.

• *Справедливий розподіл благ.* Однією з першочергових турбот принципу загального блага можна назвати справедливий розподіл благ. Без нього не може бути реалізовано право кожної людини на доступ до того, що вважається у даний момент необхідним для досягнення стандарту гідного життя. Мета економіки – служіння загальному благу, а не максимізація прибутку.

• *Пріоритет праці над капіталом.* Людська особистість важливіше неживих предметів. Матеріальні блага не можуть бути єдиною метою економічної спільноти, так як гідність особистості має більший пріоритет, і праця повинна служити цій гідності. Сама праця по суті має гідність, і гідність людини невід'ємна від її праці.

• *Право на участь.* Всі люди мають право на участь в економічному житті суспільства, яке включає у себе право на працю, оскільки праця необхідна для людської гідності. Загальна зайнятість – одна з найважливіших цілей. Безробіття не може допускатися як засіб для досягнення будь-якої іншої мети, тому що тоді капітал отримує пріоритет над працею.

• *Принцип субсидіарності.* Питання слід вирішувати швидше на місцевому рівні, ніж на рівні великих органів управління, залишаючи першість особистої ініціативи. Проміжні групи (сім'я, місцеві організації, професійні спілки та спільноти) повинні володіти достатньою свободою для власної діяльності без втручання держави.

• *Обмежене право на приватну власність.* Право на приватну власність не є незмінним, його не можна відокремлювати від обов'язків особистості по відношенню до загального блага.

• *Обов'язки по відношенню до бідних.* Як окремі особистості, так і цивільні співтовариства мають зобов'язання по відношенню до найбільш вразливих членів суспільства. Не всі починають

економічне життя з однією і тією ж базою, внаслідок чого злидарювання окремих індивідів не може залежати виключно від них самих. Незалежно від причини своєї бідності усі люди рівні [7, с. 220-222].

Висновки і пропозиції. Розглянуті питання моралі і соціальної справедливості дуже важливі, тому що у них виражається християнське бачення «Царства» стосовно нашого приватного та суспільного життя.

Соціальна доктрина церкви має більш нову історію становлення, однак вона також глибоко корениться в традиції. Ми живемо в світі, де різниця між багатими і бідними стає все більшою – не тільки в певних країнах, але і на глобальному рівні. В даний час деякі держави впадають в анархію: їх економічні системи більше не функціонують, культурні, релігійні та громадянські стримуючі системи знаходяться на межі загибелі. Хаос у країнах, де навіть підлітки використовують вогнепальну зброю, стає реальною загрозою і для наймогутніших держав. Більш того, навіть наше навколишнє середовище перебуває в кризовому стані. Виснаження природних ресурсів, знищення тропічних дощових лісів і в результаті цього зменшення орного шару ґрунту, забруднення отруйними речовинами річок, озер і повітря, виснаження озонового шару, скупчення тонн токсичних відходів – все це поставило під загрозу саму здатність планети підтримувати людське життя.

У світі, якому загрожує так багато небезпек, традиція, що говорить про загальне благо, справедливий розподіл благ, право кожної людини на участь у житті суспільства і обмеження права на приватну власність, може стати великим ресурсом благ. Але вона також представляє собою і деяку загрозу існуючому порядку, тому що закликає громадян процвітаючих країн переглянути і по можливості змінити свій спосіб життя.

Для католиків є даністю переконання, що Бог говорить через церкву, хоча і не виключно через неї. У ситуації, коли людина не може у згоді із своєю совістю прийняти що-небудь з вчення церкви, після достатнього часу, проведеного у молитві, вона повинна послідувати за голосом совісті.

Але сьогодні необхідно зазначити і право церкви на вчителювання, і обов'язок католиків визнавати її вчення. Якщо магістеріум повинен сприйматися як вірний, щоб бути ефективним у житті церкви, то єпископи церкви, які формулюють вчителювання, повинні відігравати важливу роль, через поширення Євангелія впливаючи на вирішення питань, що постають перед церквою у сучасному світі.

Список літератури:

1. Timothy G. McCarthy, *The Catholic Tradition: Before and After Vatican II*, Chicago: Loyola University Press, 1994, 251.
2. Gregory Baum, *Faith and Liberation: Development Since Vatican II*, Gerald M. Fagin, ed., *Vatican II: Open Questions and New Horizons*, Wilmington: Glazier, 1984, 90-93.
3. Donal Dorr, *Option for the Poor: A Hundred Years of Vatican Social Teaching*, Maryknoll, N.Y.: Orbis, 1983, 248.
4. Sean McDonagh, *The Greening of the Church*, Maryknoll, N.Y.: Orbis, 1990, 175.
5. Edward L. Cleary, *Crisis and Change: The Church in Latin America*, Maryknoll, N.Y.: Orbis, 1985.
6. *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response*, Washington: USCC, 1983.
7. Рауш Т. Католичество в третьем тысячелетии / Пер. с англ. (Серия «Современное богословие»). – М.: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 416 с.

Стефанов С.Д.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

СОЦИАЛЬНОЕ УЧЕНИЕ КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ ПОСЛЕ II ВАТИКАНСКОГО СОВОРА

Аннотация

В статье рассматривается толкование социального учения Католической Церкви после II Ватиканского собора. На протяжении последних ста лет Церковь провозглашала, по выражению Папы Льва XIII, «собственное слово» по вопросам общественной жизни. Продолжая толковать наследство католической социальной доктрины, папа Иоанн Павел II издал три выдающиеся энциклики: *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* и *Centesimus annus*. Они в значительной мере олицетворяют основные этапы развития католической мысли в этой области. В последнее время многие епископы со всего мира способствовали более глубокому пониманию социальной доктрины Церкви. Свой вклад внесли также и большое количество ученых со всего мира.

Ключевые слова: Церковь, собор, Ватикан, энциклика, Евангелизация.

Stefanov S.D.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

CATHOLIC SOCIAL TEACHING AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

Summary

The article deals with the interpretation of the social doctrine of the Catholic Church after Vatican II. Over the last hundred years the Church proclaims, in the words of Pope Leo XIII, «own a word» on public life. Continuing to interpret the legacy of Catholic social doctrine, Pope John Paul II issued three outstanding encyclicals. They largely represent the main stages of the development of Catholic thought in this area. In recent years, many bishops from around the world have contributed to a better understanding of the social doctrine of the Church. His contribution was also made and a large number of scientists from all over the world.

Keywords: Church, council, Vatican, encyclical, Evangelism.